

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความหมายของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมตามความหมายใน พ.ร.บ. วัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2485 (สำนักงาน ก.พ. 2514 : 1) อธิบายไว้ว่า "วัฒนธรรม" หมายถึง "ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงามความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีของประชาชน" ความหมายของวัฒนธรรมตามที่อธิบายไว้ใน พ.ร.บ. วัฒนธรรมแห่งชาติ ที่กล่าวข้างต้น พอทำให้เข้าใจได้ว่า "วัฒนธรรม" นั้นเป็นลักษณะที่แสดงถึงสิ่งต่อไปนี้คือ

1. ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ทาง คือความเจริญงอกงามทางค่านิยม และความเจริญงอกงามทางวัตถุ ความเจริญงอกงามทางจิตใจคือการที่บุคคลรู้จักประพฤติในสิ่งที่ควรประพฤติ งดเว้นในสิ่งที่ควรงดเว้น เช่นไม่ทำผิดศีลธรรมหรือกฎหมาย รู้จักรักษาจรรยาบรรณาธิในสังคม รู้จักสละความสุขส่วนตัวเพื่อส่วนรวม เหล่านี้เป็นต้น เป็นลักษณะที่แสดงว่าผู้ประพฤติในสิ่งที่ควรประพฤติ และงดเว้นในสิ่งที่ควรงดเว้นดังกล่าว เป็นผู้ที่มีวัฒนธรรมในค่านิยมที่เกี่ยวกับความเจริญทางจิตใจ ส่วนความเจริญทางวัตถุ เช่น การมีอาคารบ้านเรือนที่เรียบร้อยสวยงาม การมีวิถีการอารามและศิลปวัตถุต่าง ๆ ที่น่าชม การมีถนนหนทางและคมนาคมสะดวกเรียบร้อยเหล่านี้เป็นต้น เป็นลักษณะที่แสดงถึงวัฒนธรรมในส่วนที่เกี่ยวกับความเจริญทางวัตถุ

2. ลักษณะที่แสดงถึงความเป็นระเบียบเรียบร้อย เช่น ความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการแต่งกาย ความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการปฏิบัติตน และการปฏิบัติต่อบ้านเรือน เหล่านี้เป็นต้น เป็นเครื่องแสดงถึงวัฒนธรรมของผู้รู้จักปฏิบัติเช่นนั้น

3. ลักษณะที่แสดงถึงความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ เช่นคนไทยมีความสามัคคี มีความนิยมไทย คือรักชาติไทย ไม่เห็นชาติอื่นดีกว่าชาติไทย ไม่เหยียดหยามชาติไทยและคนไทยด้วยกัน ไม่ขอมให้ชาติอื่นเหยียดหยามชาติไทย และคนไทยนิยมใช้ของที่ทำในประเทศไทย เหล่านี้เป็นต้น เป็นเครื่องแสดงถึงวัฒนธรรมส่วนหนึ่งของคนไทยและชาติไทย

4. ลักษณะที่แสดงถึงศีลธรรมอันดีของชาติ ประชาชน การที่ประชาชนดำรงอยู่ในศีลธรรมอันดีประพฤติกในสิ่งที่ควรประพฤติ งดเว้นในสิ่งที่ควรงดเว้น เป็นลักษณะหนึ่งที่แสดงถึงการมีวัฒนธรรม

พระยาอนุমানราชชน (วัฒนธรรมสาร 2499 : 4-11) กล่าวว่า ถ้าวเปิดดูคำว่า Culture ในพจนานุกรมภาษาอังกฤษ จะพบความหมายที่ให้ไว้ว่า เพาะปลูก และบำรุงให้เจริญงอกงาม ถ้าเป็นเรื่องเพาะปลูกและบำรุงพืชผลให้เจริญงอกงาม เขาใช้ว่า Agriculture คือเกษตรกรรม และยังมีคำอื่นอีกมากซึ่งมีคำว่า Culture ประกอบอยู่ข้างท้าย อันมีความหมายเป็นไปในทำนองเดียวกัน เช่น การบริหารหรือบำรุงร่างกายก็ใช้ว่า Physical Culture ถ้าบำรุงปัญญาความคิด ก็ใช้ว่า Intellectual Culture ถ้าบำรุงจิตใจ ก็ใช้ว่า Spiritual Culture อย่างนี้เป็นต้น ถ้าเป็น Culture ในส่วนรวม ก็ใช้ว่า National Culture คือวัฒนธรรมของชาติ หรือ Social Culture คือวัฒนธรรมของสังคม ถ้าเป็นของเอกชนก็เป็น Individual Culture คือวัฒนธรรมเอกชน... เพราะฉะนั้นวัฒนธรรมคือสิ่งที่มนุษย์เปลี่ยนแปลง ปรับปรุงหรือผลิตสร้างขึ้นเพื่อความเจริญงอกงามในวิถีแห่งชาติของส่วนรวม วัฒนธรรมคือวิถีแห่งชีวิตของมนุษย์ในส่วนรวมที่ถ่ายทอดกันได้ เรียนกันได้ เอาอย่างกันได้ หรืออาจสรุปความหมายได้ดังนี้

1. วัฒนธรรมคือสิ่งอันเป็นผลิตผลของส่วนรวมที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากคนแต่ก่อน สืบต่อเป็นประเพณีกันมา

2. วัฒนธรรมคือความคิดเห็น ความรู้สึก ความประพฤติ และกิริยาอาการ หรือการกระทำใด ๆ ของมนุษย์ในส่วนรวม ลงรูปเป็นพิมพ์เดียวกัน และสำแดงออกมาให้ปรากฏเป็นภาษา ศิลป ความเชื่อถือ ระเบียบประเพณี เป็นต้น

3. วัฒนธรรมคือมรดกแห่งสังคม ซึ่งสังคมรับและรักษาไว้ให้เจริญงอกงาม ฉะนั้นมนุษย์ในปัจจุบันเป็นผู้รับมรดกในทางวัฒนธรรมมาจากบรรพบุรุษของคนในอดีต และมนุษย์ในปัจจุบันมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบถ่ายทอดวัฒนธรรมแห่งชาติต่อไป แก่ลูกหลานในอนาคตสืบต่อและถ่ายทอดสิ่งที่ค้างมา และเพิ่มเติมต่อเนื่องกันไปดังนี้ จึงจะเป็นวัฒนธรรมคนเกิดมากี่ เพราะมีผู้อื่นซึ่งไม่ใช่ตนเองเป็นผู้ให้กำเนิดเกิดมาก็อยู่ตามลำพังคนเดียวไม่ได้ต้องเกิดอยู่ในสังคมหมู่ใดหมู่หนึ่งหรือชาติใดชาติหนึ่ง เก็บโศมาศไว้ในสังคมหมู่นั้นหรือชาตินั้น รู้จักใช้สิ่งต่าง ๆ เป็นทางต่อสู้กับความเป็นไปในชีวิต ก็ด้วยสังคมหรือชาติเป็นผู้จัดให้คือการศึกษาเล่าเรียนทั้งทางกาย ทางปัญญา และทางใจ ให้มีความเจริญงอกงามในชีวิตนี้แหละคือวัฒนธรรมในความหมายรวม เหตุนี้จึงมีคำกล่าวที่ว่า "คนเกิดมาอยู่ในวัฒนธรรมเพราะจะเกิดมาอยู่นอกวัฒนธรรมไม่ได้" กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมนี้คือ สังคมประเพณีนั่นเอง

สุภัทรา สุภาพ (2519 : 46) ระบุไว้ว่า ตามความหมายทั่ว ๆ ไป วัฒนธรรมหมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือสังคมใดสังคมหนึ่ง มนุษย์ได้คิดสร้างระเบียบ กฎเกณฑ์วิธีในการปฏิบัติ การจัดระเบียบตลอดจนระบบความเชื่อ ความนิยม ความรู้ และเทคโนโลยีต่าง ๆ ในการควบคุมและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ

พิทยา สายหู (2514 : 10) ได้กล่าวว่า วัฒนธรรมเป็นแบบแผนการกระทำของการดำเนินชีวิตของกลุ่มคน สามารถแบ่งได้ดังนี้

1. แบบแผนเกี่ยวกับการกระทำ การใช้วัตถุสิ่งของ และเครื่องมือเครื่องใช้
2. แบบแผนของกริยามารยาท การประเพณีปฏิบัติ
3. แบบแผนของความคิด ความเชื่อ

องค์ประกอบของวัฒนธรรม

บิชานและบิชาน (Biesanz and Biesanz 1978 : 168) ได้กล่าวว่า องค์ประกอบของวัฒนธรรมนั้นสามารถสรุปได้เป็น 2 ส่วนด้วยกันคือ

1. วัฒนธรรมส่วนที่มองเห็นได้ (overt culture) ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมได้แก่ การกระทำและสิ่งต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งจะเห็นได้จากสภาพแวดล้อมทางสังคมในระยะเวลาหรือสถานที่ใดสถานที่หนึ่ง เช่น สภาพบ้านเรือน เครื่องใช้ เครื่องนุ่งห่ม เอกสาร ตำรา ค่านาน เหล่านี้เป็นต้น

2. ส่วนที่ไม่สามารถมองเห็นได้ (Covert Culture) เป็นวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม ซึ่งได้แก่ แนวความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และทัศนคติ วัฒนธรรมส่วนนี้เป็นตัวกำหนดรูปแบบ (Form) และรูปร่าง (Shape) ของวัฒนธรรมทั้งหมด

ลักษณะของวัฒนธรรม

อานนท์ อภาภิรม (2514 : 34-5) ได้กล่าวว่าเพื่อที่จะให้เข้าใจถึงความหมายของคำว่า "วัฒนธรรม" ได้อย่างลึกซึ้ง จึงขออธิบายถึงลักษณะเด่นของวัฒนธรรมซึ่งอาจแยกอธิบายได้ ดังต่อไปนี้

1. แนวทางแห่งพฤติกรรมอันเกิดจากการเรียนรู้ อธิบายได้ว่า "วัฒนธรรม" นั้น มีลักษณะเป็นแนวทางแห่งพฤติกรรมที่มีการเรียนรู้กันได้ (Learned ways of behavior) มิใช่เกิดขึ้นเองโดยปราศจากการเรียนรู้มาก่อน และลักษณะอันนี้เองที่ทำให้มนุษย์แตกต่างไปจากสัตว์ กล่าวคือ พฤติกรรมส่วนใหญ่ของสัตว์ปราศจากการเรียนรู้มาก่อนหรือกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่าพฤติกรรมส่วนใหญ่ของสัตว์เกิดขึ้นจากการเร้าของสัญชาติญาณ (instinct) ส่วนมนุษย์นั้น มีสมองอันทรงคุณภาพ จึงสามารถรู้จักคิด ถายทอด และเรียนรู้ ขบวนการดังกล่าวเกิดขึ้นจากการที่บุคคลมีการติดต่อกับบุคคลอื่นในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม เพราะฉะนั้น การเรียนรู้จึงเป็นลักษณะที่สำคัญยิ่งของวัฒนธรรม

2. มรดกแห่งสังคม วัฒนธรรมเป็นผลของการถ่ายทอดและการเรียนรู้ซึ่งได้อธิบายแล้วข้างต้น และเครื่องมือที่ใช้ในขบวนการดังกล่าว ก็คือการสื่อสารโดยใช้สัญลักษณ์ (symbolic communication) ได้แก่ การที่มนุษย์มีภาษาใช้ที่แน่นอน ซึ่งมีส่วนช่วยในการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นก่อนมายังคนรุ่นหลัง ๆ คำเนินสืบต่อเนื่องกันมามิขาดสาย เพราะฉะนั้นวัฒนธรรมจึงมีลักษณะเป็น "มรดกแห่งสังคม" (social heritage)

3. วัฒนธรรมมีลักษณะเป็น superorganic ใต้มันมีการแบ่งปรากฏการณ์ ธรรมชาติ (phenomena) ออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

1. อนินทรีย์ (inorganic) ซึ่งค้นคว้าได้จากวิทยาการในส่วนของเกี่ยวกับ วิทยาศาสตร์ทางกายภาพ (physical sciences) อันได้แก่ความรู้ว่าควยแร่ธาตุ เช่น อนินทรีย์เคมี (inorganic chemistry)

2. อินทรีย์ (organic) ซึ่งค้นคว้าได้จากวิทยาการในส่วนของเกี่ยวกับ วิทยาศาสตร์ทางชีวภาพ (biological sciences)

3. superorganic ซึ่งค้นคว้าได้จากวิทยาการในส่วนของเกี่ยวกับสังคม ศาสตร์และมนุษยศาสตร์ "superorganic" เป็นศัพท์ที่ Herbert Spencer นำมาใช้

ที่ว่า "วัฒนธรรม" มีลักษณะเป็น "Superorganic" นั้น เป็นการอธิบายว่า วัฒนธรรม ไม่ใช่ทั้ง "อนินทรีย์" และ "อินทรีย์" เพราะ "superorganic" หมายถึง สิ่งที่เป็นปรากฏการณ์อย่างเดียวกันได้ในแง่ของกายภาพ หรือชีวภาพ นั้น อาจเป็นปรากฏการณ์ ที่แตกต่างกันไปในแง่ของวัฒนธรรม กล่าวคือ ของสิ่งหนึ่งอาจมีความหมายหรือเอามาใช้ต่าง กันออกไปในแต่ละสังคม ทั้ง ๆ ที่ก็คือสิ่งเดียวกันนั่นเอง ขอยกตัวอย่าง เช่น "ลิ้น" เป็น อวัยวะส่วนหนึ่งของทุกคน ชาวชิเบคนำมาใช้ในการแสดงออกซึ่งความเคารพนับถือด้วยการ "แลบลิ้น" ออกมา ส่วนชาวไทยกลับถือเป็นอาการแสดงที่ไม่สุภาพ เป็นต้น

4. วิถีชีวิตของมนุษย์ ลักษณะประการสุดท้ายของ "วัฒนธรรม" ก็คือ เป็น "วิถีชีวิต" (way of life) หรือแผนการดำเนินชีวิต (design for living) ของมนุษย์

เสฐียรโกเศศ (2515 : 8) กล่าวว่า "วัฒนธรรมมีอยู่ในใจเท่านั้น แต่เพื่อ การศึกษาได้สะดวก สามารถศึกษาวัฒนธรรมได้จากพฤติกรรม วาจา ท่าที และกิจกรรม รวมทั้งสิ่งที่ผลิตขึ้นจากกิจกรรม ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นการแสดงออกของจิตใจ วัฒนธรรม จะประจักษ์แก่เราได้ก็ทั้งที่ตัวคนและสิ่งที่ตั้งสร้างขึ้น" พฤติกรรมและแนวความคิดของ นิสิตนักศึกษาไทยมุสลิมที่แสดงออก ถือเป็นวัฒนธรรมของนิสิตนักศึกษาไทยมุสลิม

ซิกเลอร์และชาลด์ (Zigler and Child อ้างใน Lindzey and Arenson, 1968) ได้แสดงความคิดเห็นในเรื่องสังคมประเพณี (Socialization) ว่าสังคมประเพณี คือการโคลงเลียนแบบพฤติกรรม ความคิด ความเชื่อถือ ทัศนคติ และค่านิยม จากผู้ที่อยู่รวมในกลุ่มนั้น ๆ และจะทำให้บุคคลมีพฤติกรรม ความคิดความเชื่อถือ ค่านิยมและทัศนคติในแบบแผนเดียวกัน นับว่าเป็นกระบวนการศึกษาอย่างหนึ่ง

นิสิตนักศึกษามุสลิมในสถาบันอุดมศึกษาได้รับสังคมประเพณี 2 แบบหลัก ๆ ด้วยกัน ดังนี้

1. สังคมประเพณีภายในครอบครัว ชุมชนมุสลิม และการศึกษาในโรงเรียนสอนศาสนาอิสลาม

2. สังคมประเพณีจากสถาบันอุดมศึกษา การที่นิสิตนักศึกษามุสลิมได้เข้ามาพบกับ ความหลากหลายของบุคคล และได้เรียนรู้ในความสัมพันธ์บุคคลกลุ่มต่าง ๆ ในสถาบัน อุดมศึกษา ดังนั้นสังคมประเพณีในสถาบันอุดมศึกษาจึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแบบแผน พฤติกรรมความคิดความเชื่อของนิสิตนักศึกษามุสลิม

อิทธิพลของวัฒนธรรมอิสลามที่มีต่อนิสิตนักศึกษามุสลิมในสถาบันอุดมศึกษาจะมี อยู่ในตัวของนิสิตนักศึกษามุสลิมทุกคน แต่จะต่างระดับกันเพราะสถาบันอุดมศึกษาจะเป็น ทั่วโลกหรือเปลี่ยนแปลงไม่เท่ากันขึ้นอยู่กับ ความแข็งแรงของสังคมประเพณีของครอบครัว และความสามารถในการรับสังคมประเพณีในสถาบันอุดมศึกษา

เมื่อได้ทราบวัฒนธรรมของชาติมีสภาพและลักษณะเป็นอย่างไรจึงกล่าวข้างต้น ก็อาจแบ่งประเภทของวัฒนธรรมอย่างกว้างได้ 2 ประเภทคือ

1. วัฒนธรรมทางวัตถุ
2. วัฒนธรรมทางจิตใจ

วัฒนธรรมทางวัตถุ เป็นเรื่องเกี่ยวกับสุขภาพ เพื่อใ้ได้อยู่ดีกินดีมีความสะดวก สบายในการครองชีพ วัฒนธรรมประเภทนี้ได้แก่ สิ่งที่เป็นเบื่องต้นในชีวิต 4 อย่าง และสิ่งอื่น ๆ เช่น เครื่องมือ เครื่องใช้ ยานพาหนะ ตลอดจนเครื่องอาวุธยุทโธปกรณ์ ที่เป็นเครื่องป้องกันตัวสงครามเหล่านี้เข้าอยู่ในประเภทนี้ได้

วัฒนธรรมทางจิตใจในที่นี้หมายความรวมถึงสิ่งที่ทำให้ปัญญาและจิตใจ มีความเจริญงอกงาม ได้แก่ การศึกษาวิชาความรู้ อันบำรุงความคิดทางปัญญา เช่น ศาสนา และ จรรยา ศิลปะ และ วรรณคดี กฎหมาย และ ระเบียบ ประเพณี ซึ่งส่งเสริมความรู้สึกลงทางจิตใจให้งอกงามหรือสบายใจ

แนวการศึกษาวัฒนธรรมภาคปฏิบัติ (เอกสารวัฒนธรรม : 2499) เนื้อหาของวัฒนธรรมแบ่งออกเป็น 4 อย่างคือ

1. คติธรรม คือ วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับหลักในการดำเนินชีวิต ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของจิตใจและได้มาจากทางศาสนา
2. เนติธรรม คือ วัฒนธรรมทางกฎหมายรวมทั้งระเบียบ ประเพณี ที่ยอมรับนับถืออันว่ามีความสำคัญพอ ๆ กับกฎหมาย
3. วัตถุธรรม คือ วัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น ที่เกี่ยวกับการกินที่อยู่ ที่เครื่องนุ่งห่ม บ้านเรือน และอื่น ๆ
4. สหธรรม คือ วัฒนธรรมทางสังคมนอกจากหมายถึงคุณธรรมต่าง ๆ ที่ทำให้นักอยู่รวมกันเป็นผาสุก ถ้อยทีถ้อยอาศัยกันแล้วยังรวมทั้งระเบียบ มารยาทที่จะติดต่อเกี่ยวข้องกับสังคมทุกชนิก

ความสำคัญของวัฒนธรรม

ไพศาล ไกรสิทธิ์ (2524) ได้ให้ความหมายของความสำคัญของวัฒนธรรมโดยอาจจะจำแนกออกได้เป็นดังนี้คือ

1. วัฒนธรรมจะช่วยให้สามารถคาดหวังได้ว่าพฤติกรรมใด เมื่อทำแล้วจะได้รับการรางวัล พฤติกรรมใดเมื่อทำแล้วจะถูกลงโทษ และสามารถคาดหวังต่อไปได้ว่ารางวัลหรือการลงโทษประกอบด้วยอะไร กิจกรรมใดเมื่อทำแล้วทำให้เกิดความอึดใจ พฤติกรรมใดเมื่อทำแล้วทำให้เกิดความคับข้องใจ
2. วัฒนธรรมจะแนะแนวทางอันจำเป็นแก่สมาชิกของสังคมในทุก ๆ เรื่องของชีวิต และจะเป็นไปไม่ได้สำหรับสมาชิกในสังคมที่จะทำหน้าที่ใดอย่างมีประสิทธิภาพถ้าขาดวัฒนธรรม วัฒนธรรมทำให้สมาชิกส่วนมากในสังคมมีปฏิกริยาก่อสถานการณ์เดียวกันในลักษณะเดียวกัน ซึ่งช่วยให้คนอื่นสามารถทำนายพฤติกรรมใดถูกต้องค่อนข้างมาก แม้ว่าจะไม่

ถูกต้องสมบูรณ์ก็ตาม ความสามารถที่จะทำนายไคล่ล่วงหน้าเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับสังคม ถ้าใครคนหนึ่งในสังคมทำสิ่งต่าง ๆ ให้กับอีกคนหนึ่งในสังคมเดียวกัน เขาย่อมจะแน่ใจได้ว่า เขาจะได้รับการกระทำในลักษณะเดียวกัน นอกจากนั้นถ้าบุคคลในสังคมทำตามวัฒนธรรม เขาจะได้รับการตอบแทนในทางที่ดี และจะได้รับการตอบแทนในทางตรงกันข้าม ถ้าเขาไม่ทำตามวัฒนธรรม

3. วัฒนธรรมจะกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ ดังนั้นวัฒนธรรมจึงใช้ในการอธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ได้ (Weiss. 1973 : 1379)
4. วัฒนธรรมทำให้สังคมมีระบบ และช่วยให้สมาชิกใหม่ปรับตัว เข้ากับสังคมได้
5. ถ้าสมาชิกในสังคมไม่ประพฤติปฏิบัติตามรูปแบบที่วัฒนธรรมกำหนด จะได้รับการลงโทษทางสังคม
6. วัฒนธรรมเป็นแหล่งของแนวทางแก้ปัญหาสำเร็จรูป ปัญหาเหล่านั้นเป็นปัญหาที่มนุษย์พบและจะต้องอยู่เสมอเป็นประจำ
7. วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้เข้าใจกฎเกณฑ์ของเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์
8. วัฒนธรรมมีอิทธิพลและสะท้อนให้เห็นถึงโลกทัศน์ของบุคคลที่อยู่ในวัฒนธรรมนั้น ๆ (Valentine. 1968 : 8) นอกจากนั้น วัฒนธรรมยังมีอิทธิพลเหนือระบบการจูงใจ (Kluckhohn and Murray. 1967 : 58) และความคึกของแต่ละคน ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับวัฒนธรรม

จากหนังสือแนวทอวัฒนธรรม (สำนักงาน ก.พ. 2514 : 16) กล่าวว่า ศาสนาคือ คำสั่งสอนหรือลัทธิที่นักปราชญ์กำหนดขึ้นทำให้เกิดความเชื่อถืออันเป็นหลักชวนให้มนุษย์บังคับใจตนเองให้อยู่ในกรอบที่ดีโดยถือคติธรรมหรืออำนาจศักดิ์สิทธิ์แห่งพระเจ้าต่าง ๆ กัน

ศาสนาเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมโดยศาสนาเป็นหลักคติธรรมให้มนุษย์ยึดถือเป็นทางปฏิบัติ เพื่อความสงบสุข และความเจริญของบุคคลตลอดถึงหมู่คณะและประเทศชาติ

ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ (อ้างในเสาวนีย์ จิตต์หมวก 2522 : 14-29)

กล่าววว่าองค์ประกอบของศาสนา

1. ต้องมีศาสนา
2. ต้องมีคำสอน หรือคัมภีร์
3. ต้องมีสาวก หรือผู้สืบทอด
4. ต้องมีสถานที่หรือศาสนสถาน
5. ต้องมีพิธีกรรม

เสาวนีย์ จิตต์หมวก (อ้างแล้ว) ได้กล่าวว่าจากองค์ประกอบของศาสนา ดังกล่าวนี้ อิสลามจึงเป็นศาสนาหนึ่งทั้งนี้เพราะอิสลามมีองค์ประกอบของศาสนาอย่างครบถ้วน คือ

1. มีศาสดาของอิสลาม ชื่อศาสดามุฮัมมัด (คือลา) ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับคำสอนจากพระเจ้าอัลลอฮ์ (ซุบฮ้า) และถือเป็นศาสดาคณสุดท้ายของศาสนาประเภทเอกเทวนิยม หรือมีพระเจ้าองค์เดียว

2. มีคัมภีร์ของอิสลาม ชื่อคัมภีร์อัล-กุรอาน ซึ่งพระเจ้าทรงประทานให้แก่ท่านศาสดามุฮัมมัด (คือลา) โดยการคลำใจเป็นภาษาอาหรับ เพื่อให้ใช้เป็นธรรมนูญในการดำเนินชีวิตของมุสลิมทั่วโลก

หากจะเปรียบเทียบคำสอนในคัมภีร์อัล-กุรอาน กับพระไตรปิฎก โลกุตระ-ธรรมหรือธรรมชั้นสูงสุดของพุทธศาสนาคือนิพพาน ซึ่งพุทธศาสนิกชน จะต้องทำความเข้าใจ และปฏิบัติธรรมอื่น ๆ หรือรักษาศีลตามลำดับขั้นจึงจะมีโอกาสไปถึงนิพพาน หรือความหลุดพ้น

โลกุตระธรรมของอิสลามคือพระเจ้า อัลลอฮ์ (ซุบฮ้า) ซึ่งมุสลิมจะต้องทำความเข้าใจกับพระเจ้าก่อน ในหลักเตฮะอิก (เอกภาพของพระเจ้า) จึงจะทำให้เขาเป็นมุสลิมที่สมบูรณ์เพื่อความสุขของตนเองและเพื่อนมนุษย์ในโลกนี้ และได้รับการตอบแทนในโลกหน้า

แต่สิ่งสูงสุดของพุทธและอิสลามจะต่างกันคือ "นิพพาน" เป็นนามธรรม แต่พระเจ้าของอิสลามเป็นรูปธรรมที่มีอยู่ ทางรับรู้ ทรงตอบแทน ทรงอภัย ทรงให้บังเกิด ทรงอยู่ใกล้ชิดกับมนุษย์ทุกคน ฯลฯ

3. มีสาวก

ในอิสลามถือว่าทุกคนเป็นผู้สืบทอดศาสนา ทุกคนจึงต้องเป็นทั้งผู้เรียนและผู้ปฏิบัติ อิสลามไม่แยกวัดลัทธิกับจิตใจออกจากกันโดยสิ้นเชิง อิสลามไม่ได้อยู่เพื่อการปฏิเสธชีวิต แต่อิสลามมีอยู่เพื่อทำให้ชีวิตครบสมบูรณ์

ฉะนั้นจึงไม่มีสถาบันนักบวชในอิสลาม แต่ถือว่ามุสลิมทุกคนทั้งหญิงและชาย มีหน้าที่ปฏิบัติศาสนกิจ สืบทอดและเผยแผ่ศาสนาเหมือนกัน เสมือนหนึ่งทุกคนอยู่ในภาวะของนักบวชที่เป็นอยู่ตลอดเวลา ไม่มีวาระในการเข้าสู่หรือออกจากภาวะนี้

4. มีศาสนสถาน

ศาสนสถานที่มุสลิมทั่วโลกไปพบปะ และประกอบกิจร่วมกันเป็นประจำทุกปี (ประมาณปีละ 7 แสน-1 ล้านกว่าคน) อยู่ที่นครมักกะฮ์ และมะดีนะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย

ศาสนสถานทั่วทุกมุมโลกของมุสลิมซึ่งเป็นที่ประกอบศาสนกิจร่วมกันเรียกว่า มัสญิด ซึ่งมาจากคำกริยาภาษาอาหรับว่า ชะญะอะ แปลว่า กราบไหว้ (สujud) มัสญิด จึงมีความหมายว่าบ้านของอัลลอฮ์ (พระเจ้า) คือสถานที่ที่ใช้ปฏิบัติศาสนกิจ (ละหมาด) เพื่ออัลลอฮ์ (ซุบฮ่า)

ส่วนคำว่า "สุเหร่า" เป็นอีกคำหนึ่งที่ใช้เรียกศาสนสถานนี้ สันนิษฐานว่า จะมาจากภาษาเปอร์เซีย คือจากคำว่าซารา (Sara) ซึ่งแปลว่า ที่ชุมนุม ที่พัก

สุเหร่า เป็นคำที่นิยมใช้กันมากพอสมควรในประเทศไทย แต่เป็นคำเรียกที่ไม่เป็นทางการ คำที่เป็นทางการหรือภาษาราชการจะใช้คำว่ามัสญิด ดังนั้น มัสญิดและสุเหร่า คือสถานที่เดียวกันเพียงแต่จะเรียกคำที่มาจากภาษาอาหรับหรือเปอร์เซีย และจะใช้อย่างเป็นทางการหรือไม่

5. มีพิธีกรรม

เพียงจากรุกนอิสลาม 5 ประการ (ข้อที่มุสลิมจะต้องปฏิบัติ) สิ่งที่ทำให้เห็นเป็นพิธีกรรมได้ชัดเจน คือการละหมาด ถือศีลอด และการประกอบพิธีฮัจญ์

ดังนั้นหากจะว่าอิสลามเป็นศาสนา (Religion) อิสลามก็เป็นศาสนาได้ กว้างประการดังกล่าว แต่ในความเป็นจริงอิสลามเป็นมากกว่าศาสนา คือเป็นระบอบการ

ดำเนินชีวิต (way of Life) เป็นทางนำของมนุษย์ ตั้งแต่เกิดจนตาย ทั้งนี้เพราะอิสลามครอบคลุมไปถึง ระเบียบการเมืองและการปกครอง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ฯลฯ

ดังนั้น "การเข้าใจอิสลามนั้น เราต้องเข้าใจในลักษณะ 3 ข้อคือ

1. อิสลามในฐานะที่เป็นศาสนา
2. อิสลามในฐานะที่เป็นระเบียบการปกครองและการเมือง
3. อิสลามในฐานะที่เป็นวัฒนธรรม

วัฒนธรรมอิสลามคืออะไร

เสาวนีย์ จิตต์หมวก (อ้างแล้ว) ยังไม่ปรากฏว่าผู้ใดให้คำจำกัดความถ้อยคำนี้ไว้ แต่จากความหมายของคำทั้ง 2 คือ วัฒนธรรม และอิสลาม ก็พอจะให้ความหมายได้ว่าวัฒนธรรมอิสลาม หมายถึงสภาพอันเป็นความเจริญงอกงาม ซึ่งเกิดจากการนอบน้อมยอมตนต่ออัลลอฮ์พระองค์เดียวอย่างสิ้นเชิง เพื่อความสันติสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า วัฒนธรรมอิสลาม หมายถึงวิถีการดำเนินชีวิต หรือรูปแบบของพฤติกรรม ตลอดจนสิ่งสร้างสรรค์ต่าง ๆ ที่นำมาจากหรืออยู่ในขอบข่ายของคัมภีร์อัล-กรุอาน และสุนนะห์ของท่านศาสดามุฮัมมัด (คือลลา) วัฒนธรรมอิสลามที่มีมาแตกต่างจากวัฒนธรรมอื่น ๆ คือ วัฒนธรรมอิสลามมาจาก

1. พระมหาคัมภีร์อัล-กรุอาน (ซึ่งถูกบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร)
2. สุนนะห์ของท่านศาสดามุฮัมมัด (คือลลา)

สุนนะห์ หมายถึง บรรดาโอวาท, วจา (หะดีษ), การปฏิบัติ (จริยวัตร) และคำชี้ขาดในปัญหาใดปัญหาหนึ่งของท่านศาสดามุฮัมมัด (คือลลา) ตลอดจนคำกล่าวและการปฏิบัติของสาวก ซึ่งท่านศาสดาให้การรับรองหรือไม่คัดค้าน

ที่มาของสุนนะห์ สรุปได้ 3 ประการคือ

1. ท่านศาสดากล่าว เพื่อต้องการสั่งสอนหรือให้แนวทางแก่สาวก ซึ่งบางครั้งก็สืบเนื่องจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับท่าน
2. ท่านศาสดากล่าว หลังจากที่เห็นหรือทราบเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับสาวก
3. จริยวัตรที่ท่านศาสดาปฏิบัติ ซึ่งผู้ที่อยู่ใกล้ เช่น ท่านหญิงอาอิชะฮ์, ท่านอะลี ตลอดจนสาวก โคพบเห็นและบอกกันต่อ ๆ มา

ฉะนั้น วัฒนธรรมอิสลามจึงมีลักษณะที่ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามเวลา สังคมหรือสิ่งแวดล้อม ฯลฯ เช่นวัฒนธรรมอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วัฒนธรรมทางนามธรรมจนมีผู้สรุปว่า วัฒนธรรมอิสลามเป็นวัฒนธรรมที่แข็ง

องค์ประกอบของวัฒนธรรมอิสลาม

ตามที่ได้อธิบายในเบื้องต้นแล้วว่า วัฒนธรรมมีองค์ประกอบ 4 อย่าง อิสลามจึงจัดเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งได้เพราะมีลักษณะขององค์ประกอบทั้ง 4 อยู่ในตัว คือ

1. องค์วัตถุ

ก. องค์วัตถุที่จับต้องได้ ซึ่งเรียกว่าวัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น เครื่องมือหรืออุปกรณ์ต่าง ๆ พระผู้เป็นเจ้าได้ทรงเร้าให้มนุษย์เป็นผู้ศึกษาค้นคว้าวิทยาการต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา ในสมัยวงศ์มุฮัมมัดและอับบาซียะห์ วิทยาการต่าง ๆ ได้เจริญก้าวหน้ามาก มีการประดิษฐ์เครื่องมือทางการแพทย์ ฯลฯ ในขณะที่ยุโรปอยู่ในยุคมืด แม้แต่คัมภีร์ไบเบิลก็ห้ามคนทั่วไปอ่าน

ข. สิ่งที่ไม่มีรูปร่าง เช่น ภาษา ภาษาของอิสลามคือภาษาอาหรับอันเป็นภาษาที่อัล-กุรอานได้ถูกประทานมาซึ่งมุสลิมทุกคนจะต้องเรียนรู้ และใช้ภาษานี้ในการประกอบศาสนกิจ

2. องค์การ (Organization) คือกลุ่มที่จะจัดตั้งขึ้นอย่างมีระเบียบ เช่น ครอบครัว สมาคม ฯลฯ ซึ่งนอกจากจะมีกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้ คัมภีร์อัล-กุรอานและซุนนะฮ์ยังได้กำหนดหน้าที่ หรือบทบาท (Role) ของคนที่อยู่ในสถานภาพหรือตำแหน่งต่าง ๆ (Status) ไว้อย่างแจ่มชัด

3. องค์คติ (Concept) ได้แก่ความคิดในทางการเมือง ทางเศรษฐกิจ ความเข้าใจในเรื่องราวของมนุษย์ ความศรัทธาในเรื่องพระเจ้าองค์เดียว ฯลฯ เหล่านี้ปรากฏอยู่แล้วทั้งสิ้นในคัมภีร์อัล-กุรอานและซุนนะฮ์

4. องค์พิธีการ (Usages) ได้แก่ขนบธรรมเนียม ประเพณี ก็แสดงออกมาในรูปพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การทำความเคารพ พิธีเกี่ยวกับการเกิด แต่งงาน ตาย ฯลฯ ซึ่งอิสลามได้มีแนวทางปฏิบัติโดยเฉพาะ

ความแตกต่างของวัฒนธรรมอิสลามกับวัฒนธรรมอื่น

ในเมื่อที่มาของวัฒนธรรมคือมนุษย์ ฉะนั้นลักษณะหนึ่งของวัฒนธรรม คือ การเปลี่ยนแปลง แต่ที่มาของวัฒนธรรมอิสลามคือพระผู้เป็นเจ้าและศาสนา ซึ่งก็คือ คัมภีร์ อัล-กรุอาน และพระวจนะหรือพระจริยวัตรของท่านศาสดา ซึ่งถูกบัญญัติไว้ เป็นลายลักษณ์อักษร ดังนั้นวัฒนธรรมอิสลามจึงไม่มีลักษณะที่เปลี่ยนแปลง เช่น วัฒนธรรมอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะมุสลิมทุกคนโดยเฉพาะเมื่อยังเยาว์วัยอยู่ จะถูกสั่งสอนหลักการของ ศาสนาทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งที่อยู่ในครอบครัวคือการที่ได้เห็นบิดา มารดา หรือญาติปฏิบัติศาสนกิจแล้วปฏิบัติตาม กับการที่ได้รับการสั่งสอนโดยตรงจากบิดามารดา หรือญาติ และนอกจากนี้มุสลิมทุกคนยังต้องศึกษาคัมภีร์อัล-กรุอาน ซึ่งเป็นภาษาอาหรับ อย่างน้อยต้องสามารถอ่านออก ทั้งนี้เพราะคัมภีร์อัล-กรุอาน เป็นธรรมนูญแห่งชีวิต มุสลิมทุกคนต้องปฏิบัติตามวัฒนธรรมอิสลามที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์อัล-กรุอาน

หลักการของศาสนาอิสลาม

อิสลามเป็นศาสนา "ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาแห่งจิตใจ ศาสนาแห่งความรู้ สึก นึกคิด ศาสนาแห่งการปฏิบัติ ศาสนาอิสลามไม่มีสิ่งใดเป็นเครื่องหมายแทนหรือรูปสักการะ แต่เราปฏิบัติศาสนกิจด้วยการระลึกถึงพระเจ้า ด้วยจิตใจจริง ๆ" (สำนักจุฬาราชมนตรี 2519 : 1) ผู้ที่ยอมรับนับถือศาสนาอิสลามหรือ ยอมรับในเอกอองค์อัลลอฮ์ (ซุบฮ้า) เราเรียกว่า "มุสลิม" มุสลิมทั้งชายและหญิงทุกคนจะต้องปฏิบัติศาสนากิจ 5 ประการ เรียกว่า "รูกนอิสลาม" นอกจากนี้ผู้ที่เรียกตนเองว่าเป็นมุสลิมจะต้องตั้งจิตศรัทธา เชื่อถืออย่างแน่วแน่จะปฏิเสธไม่ได้ 6 ประการด้วยเรียกว่า "รูกนอีมาน" ดังรายละเอียดต่อไปนี้

หลักปฏิบัติ 5 ประการ หรือรูกนอิสลามที่มุสลิม ต้องปฏิบัติได้แก่

1. การปฏิญาณตนว่า "ไม่มีพระเจ้าอื่นใดที่จะต้องเคารพบูชา นอกจากเอกอองค์อัลลอฮ์ (ซุบฮ้า) เท่านั้น และมีท่านศาสดามุฮัมมัด (ศ็อลลา) เป็นศาสนทูตแห่งพระองค์อัลลอฮ์โดยแท้จริง

2. ต้องทำการนมาสการ (ละหมาด) ในวันหนึ่งกับคืนหนึ่ง 5 เวลา
3. ต้องบริจาคทาน (ซากาต)
4. ต้องถือศีลอดในเดือนรอมฎอนของทุก ๆ ปี เป็นเวลาประมาณ 1 เดือน
5. ถ้ามีทรัพย์สินสมบัติพอที่จะเดินทางไปกลับไค้โดยไม่เคยร่อนให้ไปแสวงบุญที่

นครมักกะฮ์ประเทศซาอุดีอาราเบีย

หลักศรัทธา 6 ประการหรือรูกนอีมาน ที่มุสลิมจะต้องตั้งจิตศรัทธาเชื่อแน่ว่า
จะปฏิเสธข้อใดข้อหนึ่งมิได้ ไค้แก่

1. ต้องเชื่อถือต่อพระองค์อัลลอฮ์ (ซุบฮาน่า)
2. ต้องเชื่อถือในมาลาอิกัตของพระองค์
3. ต้องเชื่อถือต่อบรรดาพระคัมภีร์ (กีตาบ) ของพระองค์
4. ต้องเชื่อถือต่อบรรดาเราะซูลของพระองค์
5. ต้องเชื่อถือต่อวันอาคีรัต (วันสิ้นโลกว่ามีจริง)
6. ต้องเชื่อถือว่าความดีความชั่ว ตลอดจนโชคชะตาก็ไซ้คร่ามาจากพระองค์

อัลเลาะห์ทั้งสิ้น (กาหมิ อัมคูลเลาะห์ 2514 : 1)

การยอมรับในพระเจ้าองค์เดียว

มุสลิมทุกคนจะต้องปฏิญาณตน โดยกล่าวว่า "ข้าพเจ้าขอปฏิญาณตนว่า ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากพระองค์อัลลอฮ์ และท่านศาสดามูฮัมมัด เป็นศาสนทูตของอัลลอฮ์ ซึ่งหมายความว่า การยอมรับในเอกองค์อัลลอฮ์ว่าทรงเป็นพระเจ้าเพียงองค์เดียว ทรงเป็นผู้นับถือให้มีให้เกิดสรรพสิ่งทั้งมวล ทรงเป็นที่พึ่งพาอาศัยของทุกคนชั่ววันรีนคร ไม่มีผู้ใดเสมอเหมือนพระองค์ พระองค์ทรงดำรงอยู่เสมอทรงรู้ทุกสิ่งทุกอย่างที่ทรงบันดาลให้เกิดขึ้น มุสลิมยังต้องเชื่ออีกว่า ท่านศาสดามูฮัมมัด เป็นศาสนทูตของอัลลอฮ์ ทรงเป็นศาสนทูตองค์สุดท้ายของโลก ที่ได้รับความไว้วางใจ ให้นำศาสนามาเผยแพรโดยทั่วถึง โดยที่พระองค์อัลลอฮ์ทรงประทานพระมหาคัมภีร์ อัล-กรุอาน ให้สั่งสอนแก่มนุษยชาติ ดังนั้นมุสลิมจึงไม่สักการะ กราบไหว้บูชา พระเจ้าอื่นใด หรือวัตถุสิ่งอื่นใดอีกนอกจากเอกองค์อัลลอฮ์แต่เพียงผู้เดียว

การนมาสการต่อพระผู้เป็นเจ้า

การทำละหมาด (นมาสการ) ในวันหนึ่ง ๆ มุสลิมต้องทำละหมาดถึง 5 ครั้ง ทานศาสดาทรงกล่าวไว้ว่าการละหมาดเป็นเสาของศาสนา ก่อนที่จะทำละหมาด มุสลิม จะต้องชำระล้างร่างกายให้สะอาดหมดจด ในเมื่อร่างกายสะอาดและจิตใจมุ่งสู่พระเจ้า และทำละหมาดด้วยจิตใจที่ละลี้กถึงอัลลอฮ์ เช่นนี้ การละหมาดช่วยชักเกลาจิตใจคนให้สูงขึ้น มีจิตใจผ่องใส เป็นการอบรมนิสัย ป้องกันมิให้กระทำในสิ่งไม่ดีระงับหรือยับยั้ง การกระทำชั่วได้ ถือว่าการละหมาดนี้เป็นสื่อทำให้มุสลิมได้ใกล้ชิดกับพระเจ้า

การถือศีลอด

การถือศีลอดเป็นข้อปฏิบัติบังคับให้มุสลิมที่มีร่างกายแข็งแรงต้องปฏิบัติ ทานศาสดามุฮัมมัด ทรงกล่าวว่า "การถือศีลอดเป็นโล่ห์ จึงสมควรที่ผู้นั้นอย่าพุดจาหยาบคาย พุดจาไร้สาระหรือกระทำความชั่วใด ๆ และผู้ใดทะเลาะกับเขาหรือคาวาเขา เขาต้องกล่าวคำว่า ฉันถือศีลอด" (สมเจ็ย อุมมานราชชน 2512 : 144) การถือศีลอดเป็นการงดเว้นจากการ คัม กิน เสพ สิ่งต่าง ๆ และการพุดจาหยาบคาย ไร้สาระ หรือทำ ความชั่วใด ฟังละจากการโกรธ โกรธ หลง ในขณะที่ถือศีลอดอยู่ การถือศีลอดจะเริ่ม ตั้งแต่ตะวันขึ้นจนกระทั่งตกดินเป็นเวลา 30 วัน ในเดือนรอมฎอน ซึ่งเป็นเดือนที่ 9 ของปฏิทินอิสลาม การถือศีลอดมีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ฝึกหัดให้เป็นผู้ที่รู้จักอดทน อดกลั้น เพราะการถือศีลอดนี้ต้องระงับใจจากความอยาก และต้องควบคุมตนจากความคิด หรือ วาจาที่ไม่ดี ทำจิตใจให้ผ่องใส (2) ให้ระลึกถึงความออดอยาก ชักสนของผู้ไม่มีจะกิน ทำให้เกิดความเมตตาสงสารผู้ยากจน และเข้าใจสภาพที่หิวกระหาย เพื่อที่ว่าคนที่ มีฐานะมั่งมีจะได้บริจาคทานให้กับผู้ที่มีฐานะยากจน ซึ่งถือเป็นการช่วยเหลือผู้ยากไร้ (3) เพื่อให้เกิดความเกรงกลัวไม่กล้าฝ่าฝืนบทบัญญัติของศาสนาปฏิบัติตาม บัญชาของ อัลลอฮ์ นับได้ว่าผู้ถือศีลอดคือผู้ที่ศรัทธาต่อพระเจ้า

การบริจาคทาน

การบริจาคทาน (ซากาต) การบริจาคทานเป็นการปฏิบัติบังคับให้ทำเช่นเดียวกับ การละหมาด (นมาสการ) การบริจาคทานนี้เป็นการช่วยเหลือผู้ยากจน คนแก่ แม่หม้าย เด็ก และคนชรา สิ่งของที่บริจาคได้แก่ อาหาร เงิน ทอง ของใช้

เครื่องนุ่งห่ม หรือแม่แต่กำลังกาย หรือความช่วยเหลือกันอื่น ๆ เช่น ให้สัคว์เลี้ยง เช่น วัว ควาย แพะ แกะ เป็นต้น สำหรับเมืองไทยเราที่นิยมบริจาค เช่น ข้าว ต้องบริจาค 1 ส่วนใน 10 ส่วน เงิน ต้อง บริจาค 1 บาท ใน 40 บาท การบริจาคทานเป็นการชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ปราศจากกิเลส หรือความตระหนี่

การศึกษาหาความรู้

การศึกษาหาความรู้ศาสนาอิสลามไม่ได้สอนให้มุ่งแต่โลกหน้าอย่างเดียว แต่สอนให้มุสลิมมีความขยันหมั่นเพียร และศึกษาหาความรู้ในศาสตร์ต่าง ๆ ดังคำสอนที่ว่า "การศึกษาหาความรู้เป็นเรื่องจำเป็นสำหรับมุสลิมทั้งชายและหญิง" เพื่อประกอบสัมมาอาชีวะสร้างความก้าวหน้าให้กับตนเองครอบครัว และสังคมส่วนรวม ท่านศาสดามูฮัมมัด เคยบอกแก่สาวกของท่านบ่อยครั้งว่า "จงหาความรู้ใส่ตน มันจะทำให้ท่านเป็นเพื่อนของตัวเองในท้องทะเลทราย จะทำให้ท่านอยู่ตามลำพังได้ มันจะเป็นเพื่อนของท่านในยามเหงา ความรัก จะชักนำท่านไปสู่ความสุขจะให้ความคุ้มครองท่านในยามลำบาก จะเป็นสิ่งประคับประคองท่านเมื่อท่านอยู่ท่ามกลางผู้คนและเป็นเกราะป้องกันตัวท่านเองจากศัตรู" (เกงกาจ : งามขจรวิวัฒน์ 2523 : 98)

งานวิจัยในประเทศ

สลิลลา วรชนิจนริย (2512) ทำการวิจัยเรื่องการศึกษาทัศนคติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยโดยจำแนกประชากรออกตาม เพศ กลุ่มวิชา กลุ่มอุดมคติของชีวิต และกลุ่มพื้นฐานความเชื่อทางศาสนา เมื่อวิเคราะห์คำตอบโดยใช้การคำนวณร้อยละแล้วผลปรากฏว่า นิสิตส่วนใหญ่มีทัศนคติที่เห็นชอบด้วยกับศาสนา นิสิตมองศาสนาในแง่ศีลธรรมจรรยา เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและเป็นที่ยึดทางใจ เมื่อวิเคราะห์คำตอบโดยใช้การวิเคราะห์ความแปรผันของคะแนนแล้วผลปรากฏว่า (ก) มีความแตกต่างในทัศนคติต่อศาสนา ระหว่างเพศ กล่าวคือ เพศหญิงมีทัศนคติที่เห็นชอบด้วยกับศาสนามากกว่าเพศชาย (ข) ไม่มีความแตกต่างในทัศนคติต่อศาสนาเมื่อจำแนกนิสิตตามกลุ่มวิชา : วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และวิจิตรศิลป์ (ค) มีความแตกต่างในทัศนคติต่อศาสนา เมื่อจำแนกนิสิตตามกลุ่มอุดมคติของชีวิต : (1) ไม่มีเป้าหมายเฉพาะ พยายามดำรงชีวิตให้สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม

(2) คำรังสีวิพากษ์ความชอบ และความสนใจของคน (3) แสวงหาคำแห่งในสังคม ความร่ำรวย และชื่อเสียง (4) คำรังสีที่อยู่ในศิลปะในธรรม (5) ทมุเทศนเองเพื่อประโยชน์แก่สังคมคู่ที่ต่างกันคือ กลุ่ม 4 ต่างจากกลุ่ม 3 และกลุ่ม 4 ต่างจากกลุ่ม 5 กล่าวคือ กลุ่ม 4 จะมีทัศนคติที่เห็นชอบด้วยกับศาสนามากกว่ากลุ่ม 3 และกลุ่ม 5 (ง) มีความแตกต่างในทัศนคติต่อศาสนาเมื่อจำแนกนิสิตตามกลุ่มพื้นฐานความเชื่อทางศาสนา : (1) เชื่อด้วยการตัดสินใจเอง (2) เชื่อตามบิดามารดา (3) ยังไม่ได้ตัดสินใจที่จะเชื่อ (4) ไม่มี ความเชื่อ กลุ่มที่แตกต่างจากกลุ่มอื่นอีก 3 กลุ่ม คือ กลุ่ม ไม่มี ความเชื่อ ซึ่งมีทัศนคติที่เห็นชอบด้วยกับศาสนามีน้อยกว่ากลุ่มอื่น

ภุมเวียง อริยกะบุตร (2513) ได้ทำวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงจารีต ประเพณีของบุคคลต่างรุ่น และมีสภาพแวดล้อมทางสังคมต่างกันในการวิจัยนี้ เพ่งเล็ง ศึกษา เปรียบเทียบทัศนคติต่างรุ่นทางสภาพแวดล้อมทางสังคม พบว่าการเคร่งครัดต่อศาสนาของตนในระหว่างเพศ ทั้งกลุ่มเพศหญิงและเพศชายมีทัศนคติที่ตีเหมือน ๆ กัน ในระหว่างรุ่น มีแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงทัศนคติเกิดขึ้นโดยที่คะแนนเฉลี่ยของทัศนคติที่ดีในแต่ละกลุ่มจะลดลงตามลำดับ ในกลุ่มที่อายุน้อยลง แต่ไม่พบว่ากลุ่มสูงอายุ กลุ่ม กลางคน และกลุ่มวัยรุ่นมีทัศนคติที่แตกต่างกัน ในสภาพแวดล้อมทางสังคมทั้งกลุ่มในเมือง และกลุ่มชนบทมีทัศนคติที่ดีและไม่แตกต่างกัน

รัตนภรณ์ เทียงพัก (2517) ได้ทำการวิจัยเรื่องค่านิยมทางศาสนาของ นักเรียนชาวเขาในจังหวัดเชียงราย น่าน ทาก โดยที่ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงความเชื่อในทางศาสนาที่บุคคลนับถือหรือเชื่อถืออยู่ว่าจะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจที่แสดงออกให้เห็นถึง ค่านิยมทางศาสนามากน้อยอย่างไร รวมทั้งต้องการทราบว่าค่านิยมนักเรียนชาวเขาจะ หย่อนทางศีลธรรมบ้างหรือไม่ เพราะศาสนาทำให้ผู้เลื่อมใสมีจิตใจอันสงบสุข มนุษย์จะ สมบูรณ์ ประพฤติดีเพราะเห็นคุณค่าของศาสนา

สุรพล โพธิศ (2518) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การเปรียบเทียบค่านิยมทางสังคม ของนักศึกษาไทยพุทธและนักศึกษาไทยอิสลามที่ศึกษาอยู่ในวิทยาลัยครูยะลา พบว่า นักศึกษา ไทยอิสลามได้เน้นค่านิยมทางค่านิยมทางศาสนาเป็นอันดับสูงสุด ซึ่งแสดงถึงความมีศรัทธาเชื่อมั่น ในศาสนาเป็นอย่างมากทั้งนี้เนื่องจากศาสนาอิสลามมีลักษณะเป็นทั้งกฎหมายและระเบียบ

ประเพณี ค่านิยมอันคับรองลงมาที่นักศึกษาไทยอิสลามเลือกคือค่านิยมด้านเชื้อชาติ และ ค่านิยมทางความยุติธรรม ตามลำดับ สำหรับค่านิยมอันคับสุดท้ายได้แก่ ค่านิยมทางสุนทรียภาพ จากการเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างการเลือกอันคับค่านิยมของนักศึกษาไทยพุทธและนักศึกษาไทยอิสลามตามตัวแปรต่าง ๆ คือ ศาสนา เพศ ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา สถานภาพทางการสมรสของบิดามารดาและภูมิลำเนา นั้น ผลปรากฏว่าทุกลักษณะที่ทำการเปรียบเทียบด้วยวิธีการ H-test ไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

เกษม รังสิโยกฤษฎ์ (2519) ศึกษาเรื่อง อิทธิพลของศาสนาอิสลามต่อการปกครองจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นการวิจัยเอกสารและเสนอในรูปของการพรรณนาและวิเคราะห์ ผลจากการศึกษาสรุปได้ว่า ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในจังหวัดชายแดนภาคใต้นี้ล้วนแต่เป็นผลสืบเนื่องมาจากความขัดแย้งระหว่างฝ่ายปกครองกับประชาชน และสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสังคมมุสลิมที่อยู่ภายใต้อิทธิพลและความเชื่อของศาสนาอิสลาม การแก้ไขความขัดแย้งในอดีตนั้นได้กระทำโดยอาศัยอิทธิพลของศาสนาและวัฒนธรรมของประชาชนในท้องถิ่นทั้งสิ้น จึงสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ ดังนั้นอิทธิพลของศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้จึงไม่อาจปฏิเสธได้ ทั้งในสภาพความเป็นจริงของสังคม วัฒนธรรม และความต้องการของประชาชน หากรัฐบาลและฝ่ายปกครองยอมรับข้อเท็จจริงในเรื่องนี้ นอกจากจะเป็นการป้องกันความขัดแย้งต่าง ๆ แล้ว ยังเป็นการสร้างความร่วมมือร่วมใจและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติ อันจะนำมาซึ่งความสำเร็จของนโยบายเพื่อความมั่นคง ความปลอดภัย และความเสมอภาคของคนในชาติได้ในที่สุด

อัจฉรา บุญชู (2519) ได้ทำการวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างระดับการศึกษาและความเชื่อในศาสนาหรือทัศนคติในศาสนาอิสลาม ศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์ รวมทั้งข้อความที่ไม่ใช่หลักศาสนาที่ระดับการศึกษาของชาวไทยมุสลิม พบว่า

1. ไม่พบความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อในศาสนาอิสลามและศาสนาคริสต์ เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างไม่เชื่อในศาสนาคริสต์เลย
2. ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อในศาสนาอิสลามและศาสนาพุทธมีความสัมพันธ์ในทางลบ เนื่องจากหลักศาสนาพุทธค้านกับหลักศาสนาอิสลาม

3. ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อในศาสนาอิสลามและข้อความซึ่งไม่มีในหลักศาสนา พบว่า มีความสัมพันธ์ในทางลบ เนื่องจากข้อความเหล่านี้ขัดกับศาสนาอิสลาม

4. ความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างความเชื่อในศาสนาอื่น ๆ คือศาสนาพุทธและคริสต์ รวมทั้งข้อความที่ไม่ใช่หลักศาสนา พบว่า มีความสัมพันธ์เป็นบวก

อุบล เสดียรปภิรัตน์ (2520) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การปรับตัวทางสังคมของนักเรียนไทยมุสลิมในวิทยาลัยครูยะลา เพื่อศึกษาการปรับตัวทางสังคมของนักเรียนไทยมุสลิมในวิทยาลัยครูยะลา เพื่อหาความเครียดศาสนาแล้ว เปรียบเทียบการปรับตัวในด้านต่าง ๆ ของนักเรียนที่มีความเคร่งศาสนาต่างกัน ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนไทยมุสลิม ป.ถศ และ ป.ถศสูง มีความแตกต่างระหว่างการปรับตัวในด้านการใช้ภาษาไทย การคบค้าสมาคมกับนักเรียนไทยพุทธ และการปรับตัวเมื่ออยู่ท่ามกลางไทยพุทธ อาชีพของบิดาและระดับการศึกษาของบิดาที่แตกต่างกัน มีผลต่อการปรับตัวในด้านต่าง ๆ แตกต่างกันไป นักเรียนไทยมุสลิมที่มีความเคร่งศาสนาอ่อน สามารถปรับตัวในด้านต่าง ๆ ได้ดีกว่านักเรียนที่มีความเคร่งศาสนาและนักเรียนไทยมุสลิมส่วนใหญ่มีทัศนคติดีต่อการศึกษา มีความตั้งใจที่จะอบรมภาษาไทยกับบุตรในอนาคตและมีความตั้งใจที่จะตั้งถิ่นฐานในชุมชนที่มีทั้งไทยพุทธและไทยมุสลิม

ชูชาติ นพพลกรัง (2523) ได้ทำการวิจัยเรื่องความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนกลุ่มวิชาปรัชญาและศาสนา ระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูงในวิทยาลัย ผลการวิจัย

ปรากฏว่าความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนการสอนกลุ่มวิชาปรัชญาและศาสนาที่อาจารย์และนักศึกษาเห็นด้วยมากได้แก่

1. ด้านหลักสูตร มีการสอดแทรกทัศนคติและลักษณะนิสัยที่ดีในการสอนทุกครั้ง ใช้เอกสารหรือสิ่งตีพิมพ์ที่ผู้สอนเห็นว่าเหมาะสม ใช้หนังสือหรือเอกสารที่อาจารย์ผู้สอนหรือภาควิชาจัดทำขึ้น แต่ใช้เอกสารของหน่วยศึกษานิเทศกรรมการฝึกหัดครูเป็นส่วนน้อย

2. คำนึงกิจกรรมการเรียนการสอน อาจารย์นำเหตุการณ์ปัจจุบันเข้าไปสอดแทรกกับบทเรียน ให้นักศึกษาเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาในชุมชน และให้นักศึกษาปฏิบัติจริงเกี่ยวกับพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา

3. คำนึงสื่อการสอน อาจารย์ใช้สื่อการสอนประเภทของจริง หนังสือพิมพ์ วารสารต่าง ๆ สไลด์ फिल्मสตริป ภาพยนตร์

4. คำนึงการวัดและประเมินผล สังเกตการเข้าห้องเรียนอย่างสม่ำเสมอของนักศึกษา สังเกตการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักศึกษา การทดสอบปลายภาค แบบของข้อทดสอบเป็นแบบอัตนัยและปรนัยปนกัน การทดสอบวัดความสามารถของนักศึกษาในด้านการนำความรู้ไปใช้ การแสดงความคิดเห็นและความเข้าใจ

5. อาจารย์และนักศึกษาเห็นด้วยมากกับเนื้อหาวิชาในกลุ่มปรัชญาและศาสนา ตามที่หลักสูตรกำหนด และสามารถนำไปใช้สอนนักเรียนในระดับมัธยมได้

ภิญโญ ศันพิทยคุปต์ (2523) ได้ทำการวิจัยเรื่องความเชื่อในศาสนาอิสลามของชาวไทยมุสลิมใน 4 จังหวัดภาคใต้ โดยศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อของประชาชนและนิสิตนักศึกษาที่นับถือศาสนาอิสลาม มีความเชื่อถือในศาสนาอย่างมั่นคง ถือว่าศาสนาได้กำหนดวิถีการดำเนินชีวิตไว้ให้แล้ว มีความเชื่อถือในคำสั่งสอนของศาสดาและคัมภีร์อัล-กรุอาน

นิตยา ชรรมพันธ์ (2523) ได้ทำการวิจัยเรื่องค่านิยมในอาชีพและการเลือกอาชีพของนักเรียนชั้น ม.ศ. 3 โรงเรียนมัธยมของรัฐบาล และโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามในจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส พบว่า ค่านิยมของนักเรียนในโรงเรียนมัธยมของรัฐบาลและนักเรียนในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม ส่วนใหญ่มีค่านิยมในอาชีพต่าง ๆ ไม่แตกต่างกันคือค่านิยมความก้าวหน้า ค่านิยมบริการสังคม ค่านิยมความมั่นคงในอาชีพ ค่านิยมรายได้ ค่านิยมความมีอิสระ ค่านิยมการทำงานกับธรรมชาติและวัตถุ ค่านิยมความเหมาะสมกับความสามารถของตนและค่านิยมความเสียสละ ส่วนค่านิยมแตกต่างกัน มีเพียงสามค่านิยมเท่านั้น คือ ค่านิยมเกียรติยศชื่อเสียง ค่านิยมมีอำนาจและค่านิยมมีระเบียบแบบแผน พบว่า นักเรียนในโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลามมีค่านิยมในอาชีพ

ค่าความมีระเบียบแบบแผนสูงกว่านักเรียนในโรงเรียนมัธยมของรัฐบาล ส่วนค่านักร้องเกียรติยศ ชื่อเสียงและค่าความมีอำนาจนั้น เป็นค่านิยมของนักเรียนในโรงเรียนมัธยมของรัฐบาล ส่วนค่านิยมในอาชีพของนักเรียนที่นับถือศาสนาพุทธและศาสนาอิสลามมีความแตกต่างกันคือ ค่านิยมในอาชีพด้านการบริการสังคม ซึ่งนักเรียนที่นับถือศาสนาอิสลามมีสูงกว่านักเรียนที่นับถือศาสนาพุทธ

วิทยา นาควัชร (2525) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ทัศนคติของวัยรุ่นที่มีต่อสถาบันสังคมในปัจจุบัน พบว่า วัยรุ่นมีทัศนคติต่อศาสนาค่อนข้างน่าเชื่อถือ ค่อนข้างมีเหตุผล ค่อนข้างสะอาดและค่อนข้างทันสมัย ศาสนาเป็นที่พึงทางใจแก่เด็กวัยรุ่นได้อย่างดี ซึ่งอาจจะมาจากความเชื่อถือในคำสั่งสอนของพ่อแม่ ผู้ใหญ่ ครู อาจารย์ หรือความเชื่อถือในเรื่อง บาป บุญ อีกเหตุผลหนึ่งคือ เด็กวัยรุ่นอาจมีทัศนคติต่อศาสนาตามค่านิยมหรือเด็กอาจได้รับประโยชน์จากศาสนาในแง่ของความช่วยเหลือทางด้านจิตใจ

นิพนธ์ เทียมทิพามนุญกร (2527) ได้ทำการวิจัยเรื่องทัศนคติของนิสิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒต่อพุทธศาสนาและพระสงฆ์ การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาทัศนคติของนิสิตต่อพุทธศาสนาและพระสงฆ์ตามตัวแปร เพศ ภูมิภาคและระดับในการเรียนวิชาพุทธศาสนา กลุ่มตัวอย่างเป็นนิสิตชั้นปีที่ 1-4 ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ 8 วิทยาเขต ผลการศึกษาพบว่า

1. นิสิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ส่วนใหญ่มีทัศนคติในทางที่ดีต่อพระพุทธรูป ศาสนาและพระสงฆ์
2. นิสิตเห็นด้วยว่าพระภิกษุสงฆ์ควรศึกษาพระไตรปิฎกและมีการปฏิบัติกิจวัตรอย่างเคร่งครัด และเห็นว่าพระพุทธรูปศาสนาช่วยให้จิตใจสงบ การอบรมทางพุทธศาสนาอย่างเสมอในมหาวิทยาลัยจะช่วยกล่อมเกลาจิตใจของนิสิตให้ดีขึ้น
3. เมื่อเปรียบเทียบกันแล้วปรากฏว่านิสิตชายและนิสิตหญิงมีทัศนคติต่อพุทธศาสนาและพระสงฆ์ไม่แตกต่างกัน

อนันต์ ศิริโชค (2527) ได้ทำการวิเคราะห์วิธีสอนหลักธรรมในศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม ของเจ้าอาวาสกับอิหม่าม ครูพุทธกับครูมุสลิมและพ่อแม่พุทธกับพ่อแม่มุสลิม ศึกษาเฉพาะกรณีเขตพระโขนง กรุงเทพมหานคร พบว่า พ่อแม่มุสลิม ร้อยละ 94

เคยสอนบุตร เกี่ยวกับหลักธรรมในศาสนา โดยจะเน้นในเรื่องปฏิบัติตามที่กำหนดไว้ใน คัมภีร์ โอกาสที่ใช้สอนส่วนใหญ่ไม่จำกัดเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งพ่อแม่ที่มีบุตรเรียนอยู่ในโรงเรียนที่มีการสอนจริยธรรมในพุทธศาสนาบุตรจะมีปัญหามาก พ่อแม่จะเป็นผู้ที่ต้องให้คำชี้แจงและอธิบายข้อข้องใจให้ เนื่องจากเด็กบางคนไม่สามารถปรับตัวได้ใน 2 สัปดาห์ระหว่างบ้านกับโรงเรียน นอกจากนี้พ่อแม่ร้อยละ 88 เคยพบบุตรของตนไปร่วมพิธีกรรมทางศาสนาที่มีสัจฉิกและสอนให้ปฏิบัติตามหลักศาสนา เช่นการถือศีลออกสำหรับบุตรที่โตแล้ว

งานวิจัยในต่างประเทศ

มาซาเบ (Basabe, 1966) ได้ศึกษาทัศนคติของนิสิตนักศึกษามาญี่ปุ่น ในมหาวิทยาลัย 44 แห่ง ศาสนาที่นิสิตนักศึกษาเหล่านั้นนับถือได้แก่ คาซอลิก โปรเตสแตนท์ พุทธศาสนา และชินโต ผลการสำรวจพบว่า

1. นิสิต ร้อยละ 70 เห็นว่าศาสนาเป็นสิ่งที่เข้าใจตามอัตนัยและเป็นสิ่งมีความหมายสำคัญโดยสัมพัทธ์เท่านั้น (purely subjective and relative) เป็นสิ่งที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นเพื่อสนองความต้องการทางใจ และให้เกิดความสุขบรรเทาทุกข์ นิสิต ร้อยละ 60 เห็นว่าศาสนานั้นไม่จำเป็นสำหรับผู้ที่มีความเชื่อมั่นในตนเอง ศาสนาเหมาะสำหรับผู้ที่อ่อนแอไม่มีความทะเยอทะยานและต้องการที่พึ่ง พวกนี้ไม่ได้มองศาสนาในแง่ความจริง (truth) และในแง่ของสิ่งที่อยู่จริง (objectivity) อย่างไรก็ตาม มีนิสิต ร้อยละ 55 - 65 ที่มองเห็นคุณค่าทางจิตใจของศาสนาว่าเป็นสิ่งที่นำความสงบมาสู่ส่วนลึกของจิตใจ และให้ความสุขความมั่นใจในยามทุกข์ พวกที่ยอมรับศาสนานี้ก็มองศาสนาในแง่สิ่งที่เข้าใจตามอัตนัยและในระบับศีลธรรมจรรยา
2. นิสิตหญิงมีทัศนคติเห็นชอบด้วยกับศาสนามากกว่านิสิตชาย ร้อยละ 10-15
3. นิสิตที่ศึกษาทางมนุษยศาสตร์จะมีทัศนคติที่เห็นชอบด้วยกับศาสนามากกว่า นิสิตที่เรียนทางวิทยาศาสตร์
4. เมื่อเปรียบเทียบทัศนคติต่อศาสนาโดยถือตามกลุ่มอุดมคติของชีวิตแล้ว มีผู้ที่เห็นด้วยกับศาสนามากกว่า

- (1) กลุ่มที่ทุ่มเทตนเองเพื่อประโยชน์แก่สังคม ร้อยละ 65
- (2) กลุ่มที่ดำรงชีวิตอยู่ในศีลในธรรม ร้อยละ 51.3
- (3) กลุ่มที่แสวงหาคำแห่งในสังคม ความร่ำรวย ร้อยละ 48.1 และชื่อเสียง
- (4) กลุ่มที่ชอบทำอะไรตามความชอบและความสนใจของตน ร้อยละ 44
- (5) กลุ่มที่ไม่มีเป้าหมายโดยเฉพาะพยายามดำรงชีวิตให้สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม ร้อยละ 32.4

การกเนอร์ (Gardner, 1976) แห่งมหาวิทยาลัยบอสตันได้ศึกษาทัศนคติและความเชื่อทางศาสนาของนักศึกษามหาวิทยาลัย (Certain Religious Attitude and Belief of student in Luther College with Reference to their Value Structure and Personal Variables) พบว่านักศึกษามหาวิทยาลัย (Capital University) ส่วนใหญ่มีทัศนคติและความเชื่อต่อศาสนาไม่แตกต่างกันสรุปผลได้ดังนี้

1. หลักสูตร กิจกรรมเกี่ยวกับศาสนา อาชีพของบิดามารดา มีอิทธิพลต่อทัศนคติและความเชื่อในศาสนาของนักศึกษา
2. ส่วนใหญ่ของนักศึกษามองเห็นคุณค่าของศาสนาและมีทัศนคติที่ดีต่อศาสนา
3. ไม่มีความแตกต่างเป็นนัยสำคัญระหว่างนักศึกษาหญิง - ชาย เกี่ยวกับทัศนคติที่ดีต่อศาสนา
4. นักศึกษาส่วนใหญ่มีความเชื่อในศาสนาในลักษณะที่เป็นมรดกตกทอดมา
5. ไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างความถนัดทางค่านิยมวิชาการและทัศนคติทางศาสนา

ชูลด์ (Schuldt, 1977) ได้ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับศาสนาในสถาบันอุดมศึกษาในเรื่องการเปรียบเทียบทัศนคติและการรับรู้ของนักศึกษามหาวิทยาลัยไอโอวา (A Study of University of Iowa Students Comparing Attitudes and perspectives over six years 1970 to 1978) การวิจัย

นี้มีจุดมุ่งหมายศึกษาความเปลี่ยนแปลงของทัศนคติ ความเชื่อและพฤติกรรม เกี่ยวกับศาสนาของนักศึกษามหาวิทยาลัยไอโอวาใน ค.ศ. 1970-1976 โดยศึกษาในรายละเอียด 10 ข้อ ของนักศึกษาเกี่ยวกับ 1) การไปโบสถ์ 2) ลัทธิทางศาสนา 3) วิทยาศาสตร์และศาสนา 4) การขาดแคลน 5) ทัศนคติทางศาสนา 6) ค่านิยม 7) การติดต่อกัน 8) ผู้บริหารมหาวิทยาลัย 9) ความคาดหวังของคณะผู้บริหาร ความเข้าใจในศาสนา แนวโน้ม ระดับการยอมรับในศาสนา เพื่อหาความสัมพันธ์กับจุดมุ่งหมายของการอุดมศึกษา และสถานะกับประสบการณ์ของสถาบันอุดมศึกษา ผลการวิจัยพบว่า

1. นักศึกษานักชาย มีการเปลี่ยนแปลงทางความเชื่อ ทัศนคติและการรับรู้ทางศาสนามากกว่านักศึกษานักหญิง
2. จุดมุ่งหมายของนักศึกษาและความคาดหวังของผู้บริหารมหาวิทยาลัย เปลี่ยนจากความยุติธรรมในสังคมเป็นลักษณะของการบริการสังคมและนำสังคมไปสู่ความคาดหวัง

ไวย์มาน (Wayman, 1974) ได้ทำการศึกษาและวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างบุคลิกภาพทางศาสนากับพฤติกรรมที่แสดงออกในชั้นเรียนของนักศึกษาครู

(The Relationship of Student Teacher's Religiosity to Personality and Classroom Behavior) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความเคร่งในศาสนาของนักศึกษาครูกับบุคลิกลักษณะและพฤติกรรมที่แสดงออกมาในชั้นเรียน กลุ่มตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัยเป็นนักศึกษาครูจากวิทยาลัย 3 แห่ง ใน Southern California เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามที่วัดความเคร่งในศาสนา บุคลิกลักษณะและพฤติกรรมในชั้นเรียน ผลการวิจัยปรากฏว่านักศึกษาที่มีระดับความเคร่งทางศาสนาสูง เป็นผู้มีใจแคบ ต้องพึ่งพาผู้อื่นและมีพฤติกรรมที่เข้มงวด มีการยึดหยุ่นน้อยกว่าคนที่เคร่งศาสนาน้อยกว่านักศึกษาครูที่เคร่งศาสนา มีลักษณะตรงกันข้ามกับลักษณะส่วนใหญ่ของกลุ่มตัวอย่างประชากร ผู้วิจัยได้เสนอแนะว่าควรจะมีการวางรูปแบบในการให้การศึกษาโดยเน้นพัฒนาการด้านบุคลิกภาพ และด้านวิชาการควบคู่กันไป